

विपद् व्यवस्थापन (स्वास्थ्यजन्य) को पूर्वतयारी तथा जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी अवधारणापत्र

१. पृष्ठभूमि

विपद्का कारणहरू मध्ये मानवीय र प्राकृतिक गरी मुख्य दुई आयामहरूमा स्वास्थ्यजन्य विपद् प्राय मानवीय कारणबाट सिर्जना हुने गर्दछ । सामान्य प्रयासले नियन्त्रण गर्न कठिन हुने र एकसाथ ठूलो जनमानसलाई प्रभावित गर्ने महामारी स्वरूपको समस्या स्वास्थ्यजन्य विपद्को अवस्था हो ।

विश्वका विभिन्न कालखण्डमा विभिन्न स्वास्थ्यजन्य विपद्बाट लाखौं मानिसको ज्यान गईसकेको छ । सन् १३४७ देखि १३५१ को विचमा यूरोपमा फैलिएको ब्याक डेथ नामक ब्याक्टेरियल इन्फेक्सनबाट यूरोपको करिब आधा जनसंख्या सखाप भएको पिडादायी इतिहास छ । यस्तै सन् १९१८ र १९२० को विचमा फैलिएको स्पानिस फ्लु नामक भाइरल इन्फेक्सनका कारण विश्वमा १० करोडले ज्यान गुमाएका थिए । यस्ता स्वास्थ्यजन्य विपद्का हजारौं घटनाबाट लाखौं मानिसले ज्यान गुमाएको विश्व इतिहास छ ।

पछिल्लो केहि दशकयता सार्स, इबोला, डेंगु, र कोरोना भाइरस लगायतका रोगबाट विश्वका विभिन्न देश आक्रान्त बनेका छन् । संक्रमणबाट गुज्रिएका देश मात्र होइन संक्रमण फैलन सक्ने सम्भावना र संक्रमणको तिव्र विस्तारका कारण सिंगो विश्वमा चिन्ता र चासो फैलिएको छ । पछिल्लो केहि महिनायता चिनको हुवेइ प्रान्तबाट फैलिएको कोरोना भाइरसले सिर्जना गरेको विश्वव्यापी चिन्ताका विच विश्व स्वास्थ्य संगठनले मानव सभ्यतामाथीकै चुनौतिका रूपमा प्रश्न उठाएबाट यसको जोखिमको गहनता महसुस गर्न सकिन्छ ।

तिव्र संक्रमणदर भएका यस्ता रोगहरू नियन्त्रण गर्न व्यक्तिगत प्रयासबाट असम्भव छ । सिंगो राज्यको ठूलै पहलबाट समेत यस्ता महामारी नियन्त्रण गर्न कठिन हुन्छ । श्रोत साधनको कमजोर व्यवस्थापन भएका हाम्रो जस्तो देशमा जोखिम न्यूनीकरण गर्न र सचेतना अभिवृद्धि नै सर्वोत्तम विकल्प हो । प्रदेश सरकारका तर्फबाट नागरिकहरूमा समयमानै यस सम्बन्धि पर्याप्त जनचेतना जगाउनु र आधारभूत पूर्वतयारीका कार्यहरूलाई अगाडी बढाउनु तत्कालका लागि आवश्यक देखिन्छ ।

२. उदेश्य

- क. स्वास्थ्यजन्य विपदका घटनाको जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्वतयारीलाई प्रभावकारी बनाउने,
- ख. आमजनतामा महामारीजन्य रोगहरुबारे सचेतना र सावधानी अभिवृद्धी गर्ने,
- ग. विपदका समयमा हुनसक्ने आधारभूत सुरक्षाका साधनहरुको अभावलाई समयमानै मध्यनजर गरी भण्डारणको व्यवस्था मिलाउने ।

३. पूर्वतयारीका लागि बजेटको व्यवस्थापन

प्रदेश सरकारको वार्षिक कार्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था छ । उक्त कोषमा हालसम्म रु ३ करोड जम्मा भईसकेको र सो मध्ये करिब ४८ लाख खर्च भएको अवस्था छ । गण्डकी प्रदेशभित्र आइपर्ने विपद्को सामना गर्न उक्त कोषबाट रकम खर्च गर्न सकिन्छ । सामान्य स्वास्थ्य सचेतना जन्य कार्यक्रमका लागि वार्षिक विकास कार्यक्रम अन्तरगत विद्युतीय माध्यमबाट सूचना सम्प्रेषण शिर्षकमा विनियोजित रु २४ लाख मध्येबाट बाँकी रहेको रकम खर्च गर्न सकिन्छ भने सामान्य पूर्वतयारीका लागि आधारभूत सामग्री खरिदका लागि विपद् व्यवस्थापन सामग्री भण्डारण केन्द्रमा सामग्री खरिद गरि बाँकी रहेको करिब रु ६ लाख रुपैया उपयोग गर्न सकिन्छ ।

४. सचेतना कार्यक्रमका स्वरूप

क. पछिल्लो समय डिजिटल मिडिया शशक्त माध्यमका रूपमा अगाडी आएको अवस्थामा कोभिड १९, डेंगु, लगायतका महामारी जन्य रोगहरुबारे सम्बन्धित चिकित्सकहरुबाट यस्ता महामारीजन्य रोगहरुबारे छोट्टा भिडियो सन्देशहरु निर्माण गरी सामाजिक सञ्जालमार्फत व्यापक प्रचार प्रसार गराउन सकिन्छ । यस्ता विषयमा बनेका भिडियो सन्देशहरुको दर्शकको संख्या निकै ठूलो पाइएको र छिट्टै प्रचारमा आउन सक्ने भएकाले यसबाट अपेक्षित प्रभावकारीता प्राप्त हुन सक्छ ।

ख. नेपालमा एफ. एम. रेडियोको विकास ग्रामिणतहसम्म विस्तार भएकोले सचेतना र प्रचारात्मक प्रयोजनका लागि यस्ता रेडियो माध्यम निकै प्रभावकारी सिद्ध हुन सक्छन् । गण्डकी प्रदेशमा देखिन सक्ने स्वास्थ्यजन्य महामारी बारे रेडियो सन्देशहरू निर्माणगरी यस्ता एफ. एम. रेडियोबाट प्रसारण गर्न सके आधारभूत ग्रामिण तहसम्म सचेतना विस्तारमा ठूलो उपलब्धि हासिल हुन सक्ने देखिन्छ ।

५. पूर्वतयारी स्वरूप आधारभूत स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन

सरुवा रोगको प्रकोपको अवस्थामा आधारभूत स्वास्थ्य सामग्रीहरूको अभाव हुनसक्ने भएकाले समयमानै आवश्यक सामानहरू पहिचान गरी भण्डारण गर्नु आवश्यक छ । पछिल्लो समय कोरोना भाइरसका कारण सिर्जना भएको जोखिम न्यूनीकरणका लागि तत्काल निम्न सामग्रीहरू खरिद गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

उक्त सामग्रीहरू एकातिर मौज्जातमा रहने गरी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ भने अर्कातिर लामो समयसम्म मानिसहरू समुहमा रहने स्थानमा वितरण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१. ह्याण्ड स्यानीटाइजर

२. लिक्विड सोप

३. मास्क

४. थर्मामिटर

५. पञ्जा

९. अपेक्षित नतिजा

क. यस कार्यक्रमबाट एकातिर स्वास्थ्यजन्य विपद्को पूर्वतयारीलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ भने अर्कातिर जोखिम न्यूनीकरणका लागि महत्वपूर्ण कार्य हुनेछ ।

ख. कोरोना डेंगु लगायतका महामारीजन्य रोगहरूको दुष्प्रभावलाई योजनावद् तथा व्यवस्थित रूपमा सामना गर्न सहज हुनेछ ।

ग. महामारी न्यूनीकरणका लागि प्रदेश सरकार नागरिकको नजिकको सरकारका रूपमा स्थापित गर्न मद्दत पुग्नेछ ।

घ. नागरिक सचेतनाका कारण सम्भावित जोखिमप्रति नागरिक आफै सचेत हुनेछन जसका कारण प्रकोप नियन्त्रण गर्न सहज हुनेछ ।